

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ

І. Ф. БАРКОВА, магістр
Софійський університет С. К. Охридського
(м. Софія, Болгарія)
e-mail: irina.barkova.88@mail.ru

Т. С. КІНЄВА, доцент кафедри статистики та економічного аналізу
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
e-mail: tanya_kineva@mail.ru

***Анотація.** Розглянуто як теоретичні питання становлення системи соціальної відповідальності бізнес-структур в Україні в умовах ринкової економіки. Розкрито окремі практичні аспекти та визначено основні актуальні питання сучасного розвитку і закріплення соціально спрямованої діяльності компаній, що вже у своїй діяльності використовують норми міжнародного стандарту ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності». Визначено сутність поняття соціальної відповідальності бізнесу, розглянуто рівні її реалізації, а також соціальні програми, в межах яких можлива соціалізація діяльності господарських одиниць України.*

Коротко проаналізовано міжнародний та вітчизняний досвід розвитку соціальної відповідальності. Обґрунтовано необхідність нерегламентацийного підходу до соціалізації підприємств, через визнання головного принципу – «добровільна соціальна активність заради результату, а не заради вигоди». Розкрито та обґрунтовано інституційне поле, в межах якого можливе найефективніше впровадження постулатів соціальної відповідальності з найменшим обтяженням для всіх учасників даного процесу, але за максимального досягнення основної мети – підвищення рівня розвитку суспільства в умовах раціонального використання біоресурсного потенціалу. Наведено аналітичну оцінку сучасного стану соціальної відповідальності бізнесу. Запропоновано дискусійні питання щодо проблем розвитку соціальної відповідальності бізнесу в умовах становлення ринкової економіки.

***Ключові слова:** бізнес, біопотенціал, біологічний капітал, соціальна відповідальність, сталий розвиток*

***Актуальність.** У сучасних умовах екологізації життя, зумовленої зменшенням запасу природних ресурсів, дедалі гостріше постає питання підвищення еколого-економічної ефективності людської діяльності. Процес господарювання передбачає широке використання природних благ, однак унаслідок нераціональної експлуатації порушується процес їх відтворення, що в результаті призводить до вичерпання запасів ресурсів і*

негативного впливу на довкілля. Донедавна вважалося, що обсяг природного капіталу є необмеженим, чим обумовлюється нівелювання або формальне визначення його ціни пропорційно сумі вкладених інвестицій. Нинішній стан навколишнього дає підстави говорити про вичерпання природного потенціалу, що не лише є обмежуючим економічним чинником, а й потребує докорінних змін умов господарювання.

Міжнародна конференція 1992 р. в Ріо-де-Жанейро з питань сталого розвитку, остаточно закріпила нові вимоги з боку світового співтовариства до діяльності бізнес-структур із визначенням пріоритетності господарювання на постулатах еколого-соціальної відповідальності. Дана конференція стала потужним імпульсом активізації вивчення ролі підприємств (особливо великих) у вирішенні екологічних та соціальних проблем, а також розробки програм їх практичної реалізації на корпоративному, національному і міжнародному рівнях, з чітким визначенням сфери відповідальності та функцій бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання ролі підприємств в реалізації соціальних проблем суспільства в умовах забезпечення сталого розвитку висвітлено в наукових працях Ф. Ф. Бутинця, Б. І. Валуєва, С. Ф. Голова, О. Д. Гудзинського, В. М. Жука, Г. Г. Кірейцева, Н. М. Малюги, В. К. Савчука, Л. В. Чижевської, М. Г. Чумаченка, В.О. Шевчука та інших дослідників. Відмічаючи вагоме наукове значення розробок вітчизняних та зарубіжних науковців, зауважимо необхідність системного дослідження соціалізації бізнес-процесів та управління цим процесом. Розробка такої системи, передбачає наявність концепції соціальної відповідальності бізнесу, з урахуванням екологічних та економіко-інституційних чинників.

Мета дослідження – визначення та обґрунтування засад практичної концептуалізації соціальної відповідальності бізнес-структур в Україні, з урахуванням задач сталого розвитку. Основними задачами досягнення поставленої мети є:

- визначення сутності соціальної відповідальності;
- обґрунтування необхідності та розробка концепції соціалізації діяльності господарських одиниць;
- розробка алгоритму практичної концептуалізації соціальної відповідальності бізнесу, з метою раціонального використання біопотенціалу та досягнення синергічного ефекту.

Матеріали і методи дослідження. Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених щодо сутності й напрямів практичного впровадження соціальної відповідальності бізнесу, статистичні дані Державної служби статистики України та результати особистих спостережень автора. В основу реалізації визначеної мети покладено системний підхід і комплекс методів економічного пізнання причинно-наслідкових зв'язків при реалізації соціальної відповідальності бізнесу.

Результати дослідження та їх обговорення. Категорія "соціальна відповідальність бізнесу" виникла в середині ХХ ст. і передбачає, що біз-

нес, окрім дотримання законів економіки і виробництва якісного продукту, добровільно бере на себе додаткові зобов'язання перед суспільством, а також робить значний внесок у поліпшення якості життя людей. Однак найбільшій популярності дана проблема, як на Заході, так і в нашій країні, набула вже на початку третього тисячоліття з актуалізацією питань сталого розвитку в межах окремих господарських одиниць та людства в цілому.

Сучасний світ живе в умовах гострих соціальних проблем. Тому особливого значення сьогодні набувають пошук та практичне використання нових ефективних інструментів управління сталим розвитком. Концепція соціальної відповідальності бізнесу є ефективним та апробованим міжнародними компаніями інструментом забезпечення сталого розвитку.

Першооснову соціалізації бізнес-процесів визначила благодійність компаній як засіб самореклами та самоствердження. Погоджуючись із позицією керівника компанії Hewlett-Packard Д. Паккардом, який зазначав, що «...група людей об'єднується у компанію для того, щоб зробити внесок у розвиток суспільства, який не може бути реалізований кожною окремою особистістю». Тобто, за своєю сутністю соціальна відповідальність бізнесу зумовлює можливість реалізації ефекту синергії [3, 6].

Упродовж кількох останніх десятиліть бізнес-одиниці усвідомили не лише необхідність раціонального використання природного ресурсного потенціалу, а й факт власної відповідальності за нього, вирішення соціально-еколого-економічних проблем, підвищення якості життя громад і дотримання прав людини. Саме важливість практичного вирішення бізнес-структурами зазначених проблем визнається сучасним суспільством. За таких умов, соціальна відповідальність стає квінтесенцією бізнесу (ною філософією), відповідно до якої, компанії у своїй діяльності орієнтовані не лише на отримання максимально можливого прибутку, а й на досягнення суспільного блага та підтримання екологічного біоресурсного балансу.

Для точнішого розуміння сутності соціальної відповідальності розглянемо основні наукові позиції щодо змістового навантаження даної категорії (див. таблицю).

Отже, соціальна відповідальність бізнесу є динамічна та стратегічно-орієнтована сукупність зобов'язань організації, координованих зацікавленими сторонами та спрямованих на практичну реалізацію соціальних програм як на мікро-, так і на макрорівнях господарювання, спрямованих на комплексну самореалізацію компанії з обов'язковим забезпеченням сталого розвитку суспільства. При цьому, основними рушійними силами стрімкого розвитку та закріплення переорієнтації вітчизняного бізнесу відповідно до норм соціальної відповідальності, є:

- глобалізація та пов'язане з нею загострення конкуренції між учасниками на ринку товарів, робіт і послуг;
- зростаючі розміри і вплив компаній;
- посилення механізмів державного регулювання господарських процесів;
- конкуренція між організаціями за професійний кадровий ресурс;

- зростання громадянської активності орієнтованої на збереження та відновлення природно-ресурсного потенціалу;
- зростаюча роль нематеріальних активів (ділової репутації, іміджу, брендів та ін.).

Визначення змісту соціальної відповідальності різними науковцями [6]

№	Автор та джерело	Зміст поняття
1	Галушка З. І. Стратегічний менеджмент : навч.-метод. посіб. / Зоя Галушка, Іван Комарницький. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 35–38.	Соціальна відповідальність бізнесу виникає як об'єктивна потреба не лише суспільства, а й самих підприємств, які прагнуть знайти своє місце в конкурентному середовищі, свого споживача, зацікавити до співпраці національних і зарубіжних партнерів, висококваліфікованих спеціалістів.
2	Охріменко О. О. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / О. О. Охріменко, Т. В. Іванова. – НТУ України «Київський політехнічний інститут», 2015. –180 с.	Соціальна відповідальність – соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їх порушення – застосування до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами.
3	Палацці М. Корпоративна соціальна відповідальність та успіх у бізнесі / М. Палацці, Дж. Статчер. – 1997. – С. 17.	Соціальна відповідальність у своїй основі є філософією або способом мислення між підприємництвом та суспільством, причому для реалізації та сталості впродовж довгострокового періоду, ці відносини потребують чіткого управління.
4	Стівен П. Менеджмент : пер. з англ. / П. Стівен, М. Коултер // 6-те вид. – М. : Вільямс, 2004. – С. 192–195.	Соціальна відповідальність – це зобов'язання компанії наслідувати довгострокові суспільно корисні цілі, що прийнято як першочергове завдання відповідно до законодавчих норм та економічних умов господарювання.
5	Фіглін Л. Модель управління якістю соціальної відповідальності організації / Л. Філін // Проблеми теорії і практики управління. – 2003. – № 2.	Соціальна відповідальність – здатність організації або підприємства оцінювати наслідки своєї діяльності для сталого соціального розвитку суспільства. Це поняття охоплює такі проблеми як екологія, соціальна справедливість, правова рівність. Організації зобов'язані проявляти відповідальність у 3 областях – фінанси, вплив їх діяльності на суспільство та зовнішнє середовище, вплив на екологію. Це стосується не лише бізнес-структур, а й органів управління різних рівнів.

Однак, в умовах закріплення соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, важливим є розуміння її демократичності, яка передбачає не монополізаційну модель соціалізації бізнесу, коли він сам визначає ступінь та розмір свої соціальної відповідальності, а це є один із кластерів загальнодержавної соціальної політики.

Сутнісно хибним є сприйняття бізнес-структур як «державного соціального гаманця», які за право займатися підприємницькою діяльністю зобов'язані сплачувати борги та прикривати невиконання державою своєї основної функції – забезпечення добробуту своїх громадян. Основна ціль підприємництва – це отримання прибутку, а сучасні умови господарювання через концепцію сталого розвитку лише координують бізнес-структури, представляючи нову модель управління, ключове місце в якій займають еколого-соціальні питання [6].

Поруч із природними законами, вирішальна роль в економічній системі належить людині, без урахування впливу якої неможливо забезпечити ефективний розвиток суспільства. Адже довгостроковий та динамічний запас ресурсів при максимальному збалансованому використанні природного потенціалу, формує саме людський капітал. Саме це обґрунтовує справедливість сприйняття бізнесу як важливого інвестора для суспільного розвитку. І основними інвестиційними напрямками є:

- людський капітал через реалізацію програм розвитку дітей та молоді, профілактику різних захворювань, популяризацію та доступність профілакторно-санаторного лікування;

- муніципальна інфраструктура – вкладення капіталу в поліпшення адміністрування окремих територій та розвиток їх громад у контексті реалізації власних інтересів.

Зазначена модель соціальної відповідальності не може бути реалізована без належного керування і, у першу чергу, на законодавчому рівні, тобто з боку держави. По-перше, у процесі господарської діяльності підприємство проводить розрахунки як з іншими господарськими одиницями, так і з державними органами (Податкова інспекція, Пенсійний фонд тощо). По-друге, для реалізації соціальних програм щодо розвитку людського капіталу, необхідні загальнодержавні програми та механізми впровадження, які б визначали всі процедурні моменти і, перш за все, вирішували питання оподаткування. За відсутності прозорої системи реалізації соціальних проектів бізнес-одиницями, постає серйозна проблема їх локального виконання на основі неформальних методів виконання, що, по суті, ми сьогодні й маємо. По-третє, розвиток муніципальної інфраструктури, без закріплення правил та контролю за виконанням договірних відносин у ланцюжках державної та міжнародної кооперації є неможливим.

Ринкова інтеграція бізнес-процесів «руйнує стіну» між державою та підприємцями, переорієнтовуючи їх взаємовідносини у коло дружніх і партнерських. За таких умов, сплата податків і виконання законодавчих вимог – це мінімум, виконання якого забезпечує отримання лише до 20% соціальних вигід суспільством. У сучасних умовах соціальна активність суб'єктів різних рівнів (від окремого громадянина до держави) є добровільною, ґрунтуючись на розумінні, що розвиток суспільства, зростання компанії та добробут окремого громадянина взаємопов'язані.

Переорієнтація умов господарювання спричинена стратегією сталого та інноваційного розвитку сучасного суспільства, потребує зміни

як технологічних характеристик, так і загального механізму управління діяльністю підприємств. Надання пріоритетів ринковим механізмам господарювання, призвело до виснажливого використання біологічного потенціалу. За таких умов спостерігаємо ресурсорієнтованість господарських процесів, без належної капіталізації, необхідної для забезпечення раціонального самовідтворення біологічного капіталу. Невраховання цінності значення природного капіталу, в остаточному підсумку, зумовлює бездієвість та неспроможність економічності системи вирішувати соціально-еколого-економічні проблеми господарювання суспільства [5]. Нехтування законами еколого-соціально-економічної рівноваги економічної системи зумовлюють екстенсивне зростання масштабів економіки, виснажливе використання природних ресурсів за рахунок майбутніх поколінь та недооцінювання значення людського потенціалу.

Інфографіка концепції соціальної відповідальності бізнесу

Спираючись на вищезазначене, можемо представити концепцію соціальної відповідальності бізнесу, якою є система підходів (теоретичних, методичних, організаційних, технологічних і практичних) щодо визначення цілей, задач, критеріїв оцінки оптимальності, раціональності й ефективності, принципів, методів та напрямів реалізації функції соціалізації розвитку суспільства. Унаочнення даної концепції наведено на інфографіці (див. рисунок).

З теоретичної точки зору, досліджувана концепція розкриває ідеї та принципи пізнання реалізації соціальних процесів, з урахуванням впливу дії факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Висновки і перспективи. Отже, якщо бізнес націлений на довготривалий розвиток, поліпшення репутації та підвищення інвестиційної

привабливості, то соціальна відповідальність є обов'язковим елементом системи управління. Становлення соціальної відповідальності бізнесу – тривалий процес, особливо в умовах становлення ринкової економіки, коли гостро стоять питання закріплення власних позицій на ринку. Умови сьогодення є доволі важкими для бізнес-одиниць країни, тому обґрунтованим є несприйняття або поверхнєве виконання норм соціалізації. Спираючись на досвід розвинених країн, вважаємо, що дане явище є тимчасовим і переважно зумовлене економіко-політичною кризою.

Західні компанії витрачають сотні мільярдів доларів щороку на забезпечення власної соціальної відповідальності, що є не лише приводом для гордості, а й суттєво позначається на рівні ділової репутації компанії. Для підприємств України соціальна відповідальність бізнесу є стратегічним напрямом діяльності, який потребує не лише інституційної переорієнтації засад господарювання, а й необхідність державного регулювання даних питань. Адже без належних державних програм соціального розвитку та системи підтримки бізнесу за своє закріплення в соціальній системі громади, неможливим є сталий розвиток країни в цілому.

Список літератури

1. Бегма Ю. К. Якісне дослідження методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні / Бегма Ю. К., Вінніков О. Ю., Редько О. І. – К., 2006. – С.18–26.
2. Галушка З. І. Стратегічний менеджмент : навч.-метод. посіб. / Зоя Галушка, Іван Комарницький. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 35–38.
3. Глебова И. С. Социальная ответственность бизнеса в России и за рубежом : учеб. пособие / И. С. Глебова. – Казань : Казанский государственный университет им. В. И. Ульянова-Ленина, 2008.
4. Гоголя О. П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія / О. П. Гоголя, І. П. Кудінова ; Кабінет Міністрів України, НУБіП України. – Ніжин : Лисенко М. М., 2011. – 175 с.
5. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка : проблеми теорії / Л. С. Гринів. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 240 с.
6. Курицько Р. Что такое СОБ? Что такое социальная ответственность бизнеса (ее иногда называют корпоративная ответственность бизнеса) (СОБ)? [Электронный ресурс] / Р. Курицько. – Режим доступа : <http://csrjournal.com/839-что-такое-sob-что-такое-socialnaja.html>
7. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, М. Г. Жулинського, Е. М. Лібанової, О. С. Онищенко. – К. : НБУВ, 2009. – 687 с.
8. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою : монографія / В. М. Шаповал ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2011. – 356 с.

References

1. Behma, Yu. K., Vinnikov, O. Yu., Redko, O. I. (2006). Yakisne doslidzhennia metodiv vprovadzhenia sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini. / Yu. K. Behma, O. Yu. Vinnikov, O. I. Redko. – K., 18–26.

2. Halushka, Z. I., Komarnytskyi, I. F. (2006). Stratehichniy menedzhment / Zoia Halushka, Ivan Komarnytskyi // Navchalno-metodychnyi posibnyk. – Chernivtsi, „Ruta”, 35–38.
3. Hlebova, Y. S. (2008). Sotsyal'naya otvetstvennost' byznesa v Rossyy y za rubezhom: Uchebnoe posobyе. – Kazan': Kazanskyy hosudarstvennyi unyversytet ym. V. Y. Ul'yanova-Lenina.
4. Hohulia, O. P. (2011). Sotsialna vidpovidalnist biznesu : monohrafiia / O. P. Hohulia, I. P. Kudinova; Kabinet Ministriv Ukrainy, NUBiP Ukrainy. – Nizhyn : Lysenko M. M., 175.
5. Hryniv, L. S. (2001). Ekolohichno zbalansovana ekonomika : problemy teorii / Hryniv L. S. – Lviv : Vyd. tsentr LNU im. I. Franka, 240.
6. Kuryr'ko, R. Chto takoe SOB? Chto takoe sotsyal'naya otvetstvennost' byznesa (ee ynohda nazyvayut korporatyvnaya otvetstvennost' byznesa) (SOB)? [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : <http://csrjournal.com/839-chto-takoe-sob-chto-takoe-socialnaja.html>.
7. Sotsialno-ekonomichnyi stan Ukrainy: naslidky dlia narodu ta derzhavy: natsionalna dopovid (2009) / za zah. red. V. M. Heitsia, A. I. Danylenka, M. H. Zhulynskoho, E. M. Libanovoi, O. S. Onyshchenka. – K.: NVTs NBUV, 687.
8. Shapoval, V. M. (2011). Sotsialna vidpovidalnist biznesu v strukturi upravlinnia ekonomikoiu : monohrafiya / V. M. Shapoval ; Nats. hirn. un-t. – D. : NHU, 356.

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БИЗНЕСА

**И. Ф. Баркова,
Т. С. Кинева**

***Аннотация.** Рассмотрено в качестве теоретических вопросов становление системы социальной ответственности бизнес-структур Украины, в условиях рыночной экономики. Раскрыты отдельные практические аспекты и определены основные актуальные вопросы современного развития и закрепления социально направленной деятельности компаний, которые в своей деятельности уже используют нормы международного стандарта ISO 26000:2010 «Руководство по социальной ответственности». Определена сущность понятия социальной ответственности бизнеса, рассмотрены уровни ее реализации, а также социальные программы, в пределах которых возможна социализация деятельности хозяйственных единиц Украины.*

Кратко проанализирован международный и отечественный опыт развития социальной ответственности. Обоснована необходимость нерегламентационного подхода к социализации предприятий, через признание главного принципа – «добровольная социальная активность ради результата, а не ради выгоды». Раскрыто и обосновано институциональное поле, в пределах которого возможно эффективное внедрение постулатов социальной ответственности с наименьшим обременением для всех участников данного процесса, но при максимальном достижении основной цели – повышения уровня развития общества в условиях рационального использования биоресурсного потенциала. Приведена аналитическая оценка современного состояния

социальной ответственности бизнеса. Предложены дискуссионные вопросы по проблемам развития социальной ответственности бизнеса в условиях становления рыночной экономики.

Ключевые слова: бизнес, биопотенциал, биологический капитал, социальная ответственность, устойчивое развитие

SOCIAL RESPONSIBILITY BUSINESS

I. F. Barkova,
T. S. Kinieva

Abstract. *The article considers theoretical issues of formation of social responsibility of business structures in Ukraine in the conditions of market economy. Revealed some practical aspects and identifies the key topical issues of modern development and consolidation of the socially-oriented activities of companies, their activities using standards of the international standard ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility". The study also identified the essence of the concept of social responsibility, considers the levels of its implementation, as well as social programs within which potential socialization activities of economic units of Ukraine.*

A brief comparative analysis of international and domestic experience in the development of social responsibility. The necessity deregulation approach to the socialization of enterprises, through the recognition of the main principles – "voluntary social activity for the result, but not for profit." Revealed and substantiated the institutional field within which there can be effective implementation of the tenets of social responsibility with minimal burden to all stakeholders in the process, but at the maximum fundamental objective of raising the level of development of society in conditions of rational use of bioresource potential. Provides analytical assessment of the current state of social responsibility of business. Offers discussion questions on the issues of development of social responsibility of business in conditions of market economy formation.

Keywords: *business, action potential, biological capital, social responsibility, sustainable development*